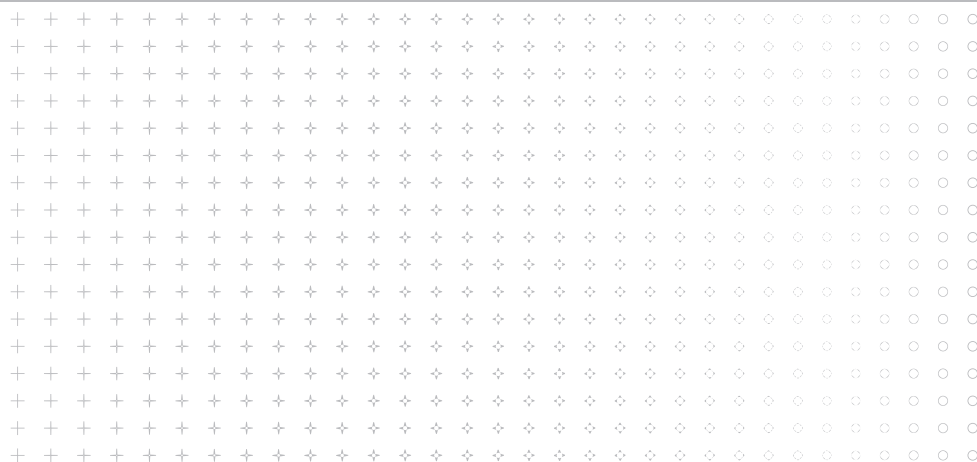

Menneskerettigheter og nedsatt funksjonsevne

Innspill til norske myndigheter

Likestillings- og
diskrimineringsombudet

FORSIDEFOTO: FABIO VENNI, FLICKR.

Innhold

Forord: Et menneske er aldri feil	4
Rett til frihet, personlig sikkerhet og likeverdige tjenester for personer med psykososiale funksjonsnedsettelse	6
Diskriminerende tvang i utakt med CRPD?	6
LDOs konklusjoner og anbefalinger til regjeringen	8
Tilgjengelighet til grunnskoler og videregående skoler	10
Utilgjengelige skolebygg – til hinder for likeverdig utdanning for personer med nedsatt funksjonsevne?	10
LDOs konklusjoner og anbefalinger til regjeringen	11
Rett til tilgang til informasjon, varer og tjenester	13
LDOs konklusjoner og anbefalinger til regjeringen	15

Et menneske er aldri feil

Da FN vedtok menneskerettighetserklæringen i 1948, var det et direkte svar på en krig. Ikke bare en krig om nasjonal suverenitet og land-områder, men en krig om menneskeverd. Europa hadde nettopp vært vitne til et av de verste eksemplene på hva som skjer når vi tillater oss å si at noen mennesker er feil.

Med menneskerettserklæringen skulle man gjenreise det ukrenkelige mennesket. Likevel blir store grupper mennesker fremdeles, både i lovverk og praksis, definert som litt for feil til at menneskerettighetene skal gjelde fullt ut for dem. Fordi det blir for dyrt, fordi det blir for vanskelig, eller fordi de rett og slett må skjønne at "sånne som dem" ikke er i stand til å vite sitt eget beste.

Konvensjonen for rettigheter til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD) ble laget fordi man så at mennesker med annen funksjonsevne var blant dem som hadde størst problemer med å få tilgang på menneskerettighetene i praksis. Den tydeliggjør at frihet, makt og likeverd er verdier som skal være tilgjengelige for alle, uansett funksjonsevne. Den understreker at det er statens oppgave å sørge for at det skjer, og den sier, med all mulig tydelighet, at funksjonshemmede skal sikres like muligheter gjennom rettigheter, ikke gjennom omsorg og veldedighet.

I likestillingskampen for personer med nedsatt funksjonsevne er dette en milepæl. Men CRPD understreker også et annet prinsipp som alle som driver med likestillingskamp vet er en forutsetning for å lykkes. Den sier helt tydelig at ikke noe menneskerettsarbeid kan gjøres uten at man involverer de menneskene det angår. "Nothing about us without us". For oss har den involveringen vært helt avgjørende for å lage disse rapportene. Vi har hatt møter med et bredt utvalg organisasjoner og mottatt hundrevis av klager og henvendelser fra enkeltmennesker som har opplevd diskriminering. De har gitt oss uvurderlige innspill og kunnskap, både om hvilke rettigheter som ikke blir oppfylt, hvorfor de ikke blir oppfylt, og hva som skal til for å endre dette i framtiden.

Det er disse historiene som i stor grad ligger til grunn for denne rapporten. Vi har valgt å fokusere spesielt på

- rett til frihet, personlig sikkerhet og likeverdige helsetjenester for personer med psykososiale funksjonsnedsettelse
- rett til tilgjengelighet til grunnskoler og videregående skoler
- rett til tilgang på informasjon, varer og tjenester

Det er tre grunner til at akkurat disse områdene er valgt. For det første er det her spriket mellom CRPDs krav og norsk lov og praksis er tydeligst. For det andre er det temaer LDO får mange klager og henvendelser om, og som vi derfor vet har betydning for folks liv. Og sist men ikke minst, er det områder som vi også tidligere har bedt myndighetene om å endre, fordi de utgjør barrierer for funksjonshemmedes rettigheter.

Vår konklusjon er klar: Verken norsk tvangslovgivning i psykisk helsevern eller Norges tempo mot et universelt utformet samfunn står seg i møte med forpliktelsene i konvensjonen. Nå forventer vi at staten handler. Vi har sendt ansvarlige ministre og relevante departementer rapporter, med tydelig krav om hva de må gjøre for å bringe norsk rett og praksis i samsvar med CRPD. Nå må de følge opp. Hvis ikke vil de fortsette å sende store deler av Norges befolkning signal om at menneskerettighetene ikke gjelder for dem.

De tre rapportene er tilgjengelig på **WWW.LDO.NO/CRPD/RAPPORTER**

Rett til frihet, personlig sikkerhet og likeverdige helsetjenester for personer med psykososiale funksjonsnedsettelse

Det overordnede spørsmålet LDO har stilt i denne rapporten, er om norske myndigheter i stor nok grad har tatt inn over seg den utviklingen som har skjedd innenfor menneskerettighetene når det gjelder rett til frihet, personlig sikkerhet og likeverdige helsetjenester for personer med psykososiale funksjonsnedsettelse. LDO har valgt å rette særlig fokus mot de menneskerettslige dilemmaer som oppstår når staten griper inn i individets autonomi ved å bruke tvang, med det formål å behandle psykisk lidelse, og med den begrunnelse at individet anses å ha en alvorlig psykisk lidelse som gjør tvang nødvendig. Spørsmålet LDO søker å besvare, er om psykisk helsevernlovens tvangshjemler – som gjelder personer med alvorlige psykiske lidelser – er diskriminerende, og uforenelig med menneskerettene. Den omfattende bruken av tvang i norsk psykiatri gjør dette spørsmålet særlig presserende.

Diskriminerende tvang i utakt med CRPD?

Den nye FN-konvensjonen om rettigheter for personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD) gir rett til personlig frihet og helsehjelp basert på fritt samtykke. CRPD gjenspeiler at menneskerettene er dynamiske og reflekterer samfunnets utvikling. CRPD bygger derfor på at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal beholde sin rettslige handleevne og få den støtte de trenger for selv å kunne fatte beslutninger knyttet til blant annet valg av helsetjenester. Som utgangspunkt sikrer CRPD mennesker med nedsatt funksjonsevne rett til autonomi og personlig frihet og sikkerhet på lik linje med andre.

Til sammenligning hjemler Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK), som ble utformet i 1950, i artikkel 5 nr. 1 bokstav e, frihetsberøvelse av fem forskjellige persongrupper som har lite til felles, bortsett fra at de antas å kunne være farlige eller trenge omsorg. En av de gruppene som det hjemles frihetsberøvelse for her, er "persons of unsound mind", dvs. sinnslidende (norsk oversettelse). Vurderes EMK (1950) i lys av CRPD (2006), blir det tydelig at det har skjedd en klar og utvetydig utvikling i retning av større vektlegging av autonomi, rett til personlig frihet og sikkerhet, og ikke-diskriminering. Prinsippet om ikke-diskriminering på grunnlag av nedsatt

funksjonsevne gjennomsyrrer CRPD på en måte som gjør at selve utgangspunktet som EMK bygger på, nemlig særskilte hjemler for frihetsberøvelse for sinnslidende, synes å være i utakt med CRPD.

Spørsmålet er om norsk rett og praksis i stor nok grad reflekterer den utviklingen som har skjedd innenfor menneskerettighetene på dette området?

Tallmaterialet som er fremlagt av Helsedirektoratet, basert på pasient-data i Norsk Pasient Register (NPR), viser at om lag 5600 personer ble tvangsinnlagt til sammen 8300 ganger i 2011, og at nivået er tilnærmet uendret fra 2010 og 2009¹. Analysene viser fortsatt betydelige forskjeller i omfanget av tvangsbruk både mellom og innad i helseregionene – og det er de samme forskjeller som fremkommer for både 2009, 2010 og 2011. Helsedirektoratet uttrykker i nasjonal strategi for økt frivillighet i psykiske helsetjenester (nasjonal strategi)² at slike forskjeller sannsynligvis både vil kunne forklares med ulike behandlingskulturer, ulik lokal organisering og ressursbruk, samt varierende samarbeid med kommunehelsetjenesten og andre tjenesteytere³.

Behandlingsvilkåret alene ble lagt til grunn for etablering av tvungent psykisk helsevern for mer enn halvparten av innleggelsene i 2011⁴. Pasienten ble vurdert som farlig for seg selv eller andre i 45 % av innleggelsene. Rapporterte data viser videre at mer enn en av tre ikke har hatt noen form for oppfølging av det psykiske helsevernet første måned etter utskrivning fra tvungent døgnoophold, og at reinnleggelsesraten for pasienter utskrevet fra tvang, var på 22 % i 2011. Videre antas rapporteringen av tvangsbehandling, vedtak om skjerming og tvangsmiddelbruk fortsatt å være ufullstendig, slik at nasjonalt omfang for 2011 ikke kan beregnes.

Både myndigheter og fagmiljø anerkjenner at bruk av tvang i behandlingen medfører fare for retraumatisering – og gjør alvorlig psykisk syke utsatt for å bli påført ytterligere helseskade og få sin helsetilstand forverret. Parallelt med at det er bred politisk oppslutning om at bruken av tvang i psykiatrien i Norge må ned, har likevel den faktiske bruken av tvang innen psykisk helsevern stabilisert seg på et høyt nivå. Tidligere helseminister Støre la, til tross for dette, til grunn at resultatene fra den nasjonale strategien for økt frivillighet i psykiske helsetjenester (2012–2015) skal avvantes, før det vurderes å gjøre endringer i tvangslovgivningen.

Nåværende tvangslovgivning gir vide hjemler for bruk av tvang – ikke bare når det foreligger fare – men også i rent behandlingsøyemed. Ved norsk ratifikasjon av FNs konvensjon om rettigheter for personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD), ble det avgitt to tolkningserklæringer. Disse to tolkningserklæringene tar sikte på å klargjøre at norske

1 Bruk av tvang i psykisk helsevern 2011", side 13, Helsedirektoratets rapport.

2 Betre kvalitet – økt frivillighet. Nasjonal strategi for økt frivillighet i psykiske helsetjenester (2012–2015).

3 Nasjonal strategi side 10.

4 Bruk av tvang i psykisk helsevern 2011, side 28, Helsedirektoratets rapport.

myndigheter forstår FN-konvensjonen slik at de norske hjemlene fortvang ikke er for vidtrekkende ut i fra de kravene som følger av konvensjonen.

CRPDs vern mot diskriminering og beskyttelse av rett til frihet og personlig sikkerhet, samt rett til helsehjelp basert på fritt og informert samtykke, gjør at det er nødvendig å rette et kritisk søkelys mot den vidtrekkende norske tvangslovgivningen, som gjelder personer med psykososiale funksjonsnedsettelse. Loven utgjør rammene for praksis. Et helt vesentlig spørsmål som denne rapporten belyser, er derfor om tvangslovgivningen i seg selv er diskriminerende overfor personer med psykososiale funksjonsnedsettelse. Videre er det nødvendig å fokusere på de norske tolkningserklæringene til CRPD. Er disse så vidtgående at de er uforenelige med CRPD formål og hensikt?

LDOs konklusjoner og anbefalinger til regjeringen:

Det er behov for en større lovreform på psykiatrifeltet for at norsk rett skal oppfylle forpliktelser i CRPD om økt vektlegging av selvbestemmelse og ikke-diskriminering. Dette sees særlig i lys av de tolkningsuttalelser som FNs Høykommissær for menneskerettigheter har kommet med, CRPD-komiteens avsluttende merknader i flere statsrapporter, samt uttalelsene fra FNs spesialrapportør for tortur.

- Psykisk helsevernloven, som hjemler frihetsberøvelse, tvangsbehandling og bruk av tvangsmidler overfor personer med alvorlige psykiske lidelser, bør oppheves og erstattes av et ikke-diskriminerende regelverk. Hvorvidt en person blir kategorisert som en person med alvorlige psykiske lidelser eller psykososiale funksjonsnedsettelse, kan i henhold til CRPD artikkel 14 ikke vektlegges ved avgjørelsen av om tvang skal anvendes. Det må nedsettes et utvalg med sikte på å utarbeide en felles lov for regulering av tvang, som ikke retter seg særskilt mot personer med psykososiale funksjonsnedsettelse, og som gir den enkelte nødvendige rettssikkerhetsgarantier mot unødvendig og uforholdsmessig – og dermed rettstridig – bruk av tvang.
- Alternativene til tvang må bygges ut på en slik måte at retten til likeverdige helsetjenester blir reell også for personer med psykososiale lidelser. I arbeidet med ny reform av lovgivningen om psykiske helsetjenester må erfarings- og forskningsbasert kompetanse om effektiv frivillig behandling vektlegges. Det er avgjørende at retten til frihet fra tvang ses i sammenheng med retten til likeverdige helsetjenester på grunnlag av fritt og informert samtykke, jf. CRPD artikkel 25 bokstav d.
- Regjeringen må sette ned et lovutvalg som kan utrede hvordan "supported decision making" kan sikres i norsk rett og praksis, jf. også anbefalingene fra et samlet utvalg om dette i NOU 2011:9: Økt

selvbestemmelse og rettssikkerhet. I de tilfeller en person med psykososial funksjonsnedsettelse har behov for støtte til å treffe valg om helsehjelp basert på fritt og informert samtykke, må slik støtte være tilgjengelig, jf. CRPD artikkel 12 nr. 2 og 3⁵

- Norge bør trekke de to tolkningserklæringene til artiklene 12, 14 og 25 i CRPD så raskt som mulig. Disse tolkningserklæringene er uheldige både i et norsk og internasjonalt perspektiv. De gir signaler som er egnet til å redusere forståelsen og oppslutningen om CRPD som et effektivt verktøy for å hindre diskriminerende tvang og inngrep i autonomi – også overfor personer med psykososiale funksjonsnedsettelse.

Les hele rapporten på **WWW.LDO.NO/CRPD/RAPPORTER**

For spørsmål om denne rapporten kontakt seniorrådgiver Guri Gabrielsen på e-postadresse **guri.gabrielsen@ldo.no** eller **post@ldo.no**

⁵ Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Draft General Comment on Article 12 of the Convention – Equal Recognition before the Law, adopted by the Committee at its tenth session (2.-13. September 2013). Selv om dette kun er et utkast gis det her sentrale signaler om CRPD-komiteens forståelse av CRPD artikkel 12.

Tilgjengelighet til grunnskoler og videregående skoler

I denne rapporten retter LDO et kritisk søkelys mot norske myndigheters etterlevelse av de forpliktelser som følger av FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD) når det gjelder tilgjengelighet til grunnskoler og videregående skoler for barn og unge med nedsatt funksjonsevne.

Utilgjengelige skolebygg til hinder for likeverdig utdanning for personer med nedsatt funksjonsevne?

Barn og unges rett til skole og utdanning er en grunnleggende rettighet som følger blant annet av Menneskerettighetserklæringen artikkel 26, FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter artikkel 14 og FNs Barnekonvensjon artikkel 28 og 29.

Prinsippet om ikke-diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne gjennomsyrrer CRPD. CRPD artikkel 24 nedfeller retten til utdanning spesifikt for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Med sikte på å virkeliggjøre denne retten uten diskriminering, og på basis av like muligheter, pålegger konvensjonen partene å sikre et inkluderende utdanningssystem på alle nivåer. Herunder pålegger konvensjonen partene å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne får tilgang til inkluderende grunnutdanning og videregående opplæring i sitt lokalsamfunn på lik linje med andre. Samtidig innfører CRPD artikkel 9 retten til tilgjengelighet som et tverrgående prinsipp med generell anvendelse innenfor hele konvensjonens anvendelsesområde.

Norges Handikapforbund har nylig gjort en kartlegging sammen med forskningsinstituttet International Research Institute of Stavanger AS (IRIS) av forholdene for bevegelseshemmede i grunnskolen. Kartleggingen¹ viser at ca. 80 % av 784 av Norges grunnskoler har så betydelige fysiske barrierer at de stenger bevegelseshemmede elever ute fra likeverdig deltakelse på skolene. På landsbasis deltok ca. 36 % av landets grunnskoler i kartleggingen. Selv om dette bare utgjør en andel av landets grunnskoler, mener ombudet at det er grunn til å anta at dette gir en pekepinn på status med hensyn til fysisk tilgjengelighet i norske grunnskoler.

Utilgjengelige inngangspartier, klasserom, gymsaler, sløydsaler, naturfagrom, bibliotek og utearealer utestenger bevegelseshemmede elever fra både sosialt og faglig felleskap med andre. Mange

¹ Rogaland fylke og Oslo kommune deltok ikke i kartleggingen.

kommuner løser dessuten problemet med manglende tilgjengelighet for bevegelseshemmede til skolene ved å sikre tilgjengelighet ved én, eller noen få skoler, som elevene så sluses inn på. Dette fører til at bevegelseshemmede elever skilles fra søsken og venner. I tillegg fører det til at en del av dem tilbringer større andel av hverdagen sin på transport til og fra skolen enn andre barn som bor samme sted. Slike ordninger kan dessuten sende uheldige signaler til elever og til samfunnet for øvrig om at man samler elever med nedsatt bevegelsesevne for seg selv på egne skoler, der de får tilhørighet i egne sosiale grupper.

Selv om denne kartleggingen begrenser seg til å undersøke forholdene for bevegelseshemmede i grunnskolen, mener ombudet at resultatet av kartleggingen bidrar til å underbygge ombudets påstand om at vi i dag er et godt stykke fra målet om å sikre barn og unge med nedsatt funksjonsevne tilgjengelige lokale grunnskoler og videregående skoler på lik linje med andre barn.

Det å sørge for at våre grunnskoler og videregående skoler blir universelt utformet vil bidra til å realisere en av barn og unges grunnleggende rettigheter. Det vil også bidra til at alle foreldre, uavhengig av funksjonsevne, kan delta på foreldremøter, og at alle lærere og andre, uavhengig av funksjonsevne, kan arbeide der. Det vil dessuten bidra til at alle sentrale bygg, som benyttes til mange andre viktige og samlende aktiviteter i lokalsamfunnet, er tilgjengelige for alle.

LDOs konklusjoner og anbefalinger til regjeringen

For at Norge skal oppfylle sine forpliktelser etter CRPD på dette området, mener LDO at myndighetene må sørge for at alle landets grunnskoler og videregående skoler blir tilgjengelige for barn og unge med nedsatt funksjonsevne.

For å oppnå dette vil LDO oppfordre myndighetene til så snart som mulig å innføre:

- Forskrifter om universell utforming av eksisterende grunnskoler og videregående skoler i tråd med forutsetningene i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven §§ 9 og 10. Med dette vil disse bestemmelsene reelt kunne bidra til å sikre universell utforming av eksisterende grunnskoler og videregående skoler.
- Klare tidsfrister og planer for hvordan universell utforming av eksisterende grunnskoler og videregående skoler skal nås.

- Tilstrekkelige faktiske og økonomiske ressurser til å sikre at planene blir gjennomført innenfor tidsfristene.

Rapporten er tilgjengelig på **WWW.LDO.NO/CRPD/RAPPORTER**

For spørsmål om denne rapporten kontakt seniorrådgiver Åshild Flatebakken på e-postadresse **ashild.flatebakken@ldo.no** eller **post@ldo.no**

Rett til tilgang til informasjon, varer og tjenester

LDO stiller i denne rapporten spørsmål ved om norske myndigheter oppfyller de forpliktelser FN-konvensjonen om rettigheter for personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD) pålegger oss når det gjelder funksjonshemmedes rett til informasjon, varer og tjenester.

LDO mottar mange henvendelser fra funksjonshemmede som ikke har tilgang til informasjon, varer og tjenester fordi de ikke får den bistand de trenger, eller at tilbudet og tjenesten ikke er tilpasset så alle kan ta del i tilbudet. Eksempler på dette er hørselshemmede som ikke får med seg informasjon gitt på arrangementer og møter fordi det ikke er tegnspråktolk tilstede, rullestolbrukere som ikke rekker varer fra hyllene i butikker eller synshemmede som ikke finner fram til rett perrong på togstasjonen. Mange vil ha et behov for personlig bistand hos virksomheter som retter seg til allmennheten – uavhengig av hvordan lokalet er utformet. Flere opplever å bli møtt med avvisning og liten forståelse når de ber om en slik assistanse eller bistand.

FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne pålegger staten å treffe hensiktsmessige tiltak for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne, på lik linje med andre, får tilgang til blant annet informasjon og kommunikasjon, og til andre tilbud og tjenester som tilbys allmennheten. LDO mener forpliktelsene etter CRPD taler for at staten har plikt til å sikre at virksomheter og leverandører av tjenester som retter seg mot allmennheten, ved siden av dagens krav til universell utforming, også skal kunne yte nødvendig assistanse.

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven trådte i kraft i 2009 og gir et forbud mot direkte og indirekte diskriminering, samt en plikt til generell tilrettelegging (universell utforming) og individuell tilrettelegging innenfor fire spesifiserte områder. Tilbydere av varer og tjenester har ved siden av plikt til universell utforming også, etter det generelle diskrimineringsforbudet, en viss plikt til å tilrettelegge praksis og rutiner med tanke på kunder og brukere av tjenesten med nedsatt funksjonsevne. Det ikke å lempe på et forbud og ikke yte en service kan anses å være indirekte diskriminering. For eksempel å nekte en førerhund på et kjøpesenter med begrunnelse at ingen hunder har adgang, kan være indirekte diskriminering, og det samme kan være om en servitør nekter å lese opp menyen for en som er synshemmet. I begge tilfelle vises det til en nøytral praksis der vanligvis ingen hunder slipper inn og ingen får menyen lest opp. I begge tilfellene vil likevel en som er

synshemmet stilles dårligere enn en seende. Vi har lite rettspraksis på indirekte diskriminering, og forarbeidene til diskriminerings- og tilgjengelighetsloven inneholder også lite føringer om dette. Men det synes klart at en positiv plikt til å tilrettelegge for å bistå funksjonshemmede ved behov ville kunne sikre tilgjengelighet mer effektivt, enn om virksomheter og tilbydere kun har en begrenset plikt til å lempe på en praksis eller et forbud¹.

Den tidligere regjeringen bestilte og mottok en utredning om retten til informasjon, varer og tjenester? Så langt LDO er kjent med, har regjeringen ikke foretatt seg noe for å følge opp utredningen. Per i dag gir dermed ikke norsk lov rett til tilgang til informasjon, varer og tjenester. Den tidligere regjeringen har i forbindelse med ratifisering av CRPD også vurdert dagens lovverk opp mot konvensjonen.

Regjeringen viser til diskriminerings- og tilgjengelighetslovens bestemmelser om universell utforming, individuell tilrettelegging på områdene skole/utdanning, arbeidsplass, barnehage og kommunale tjenester samt forbudet mot indirekte diskriminering som faktorer de mener ivaretar retten til informasjon, varer og tjenester. Etter den forrige regjeringens oppfatning vil det ikke være behov for noen utvidet tilretteleggingsplikt. De³anså dagens lovverk og velferdsrettigheter i seg selv som tilstrekkelige virkemidler for å oppnå full deltagelse og ha likeverdig tilgang til samfunnet.

LDO er uenig i at de nevnte virkemidler er tilstrekkelige for å sikre tilgang til informasjon, varer og tjenester. CRPD pålegger en plikt til å sørge for hensiktsmessige tiltak for å sikre funksjonshemmedes tilgang til varer og tjenester. Likevel vet vi at mange ikke har tilgang til informasjon, en rekke varer og tjenester der universell utforming av hovedløsningen ikke er tilstrekkelig. Også der virksomheten ikke lar seg universelt utforme, eller der virksomheten ikke behøver å være universelt utformet grunnet uforholdsmessig høye bygge-kostnader, bør det likevel være plikt til assistanse slik at selve tjenesten kan benyttes av alle⁴.

Land som blant annet Storbritannia, Australia og USA har en tilretteleggingsplikt av en proaktiv karakter. Alle virksomheter som yter eller tilbyr service og tjenester skal planlegge for at alle mennesker skal kunne benytte seg av tilbudet. Kunder og brukere av virksomheten skal ikke måtte tilkjenne sin besøkelsestid eller sine behov i forkant. Det er utarbeidet detaljerte retningslinjer og opplæringsmateriell slik at ansatte skal ha kompetanse på forskjellige kundegrupper behov. Oppfyllelse av plikten skjer på ulike måter avhengig av ressurser,

1 Rettskrav på varer, tjenester og informasjon rettet mot allmennheten, Ann Helen Aarø, 2008

2 Op. cit

3 Prop. 106 S (2011–2012) 4.2.3.2

4 Dette er tidligere påpekt av funksjonshemmedes organisasjoner: Stopp diskrimineringen: Innspill til utredning om varer, tjenester og informasjon rettet mot allmennheten, Innspill til interdep. arbeidsgruppe 2.5.2008 og 1.12.2008 Innspill om virkemidler 2.29.2002 Stopp Diskrimineringen Stopp diskrimineringen, SAFOs medlemsorganisasjon og Norges Handikapforbund – Høringsvar til Prop. 106 S (2011–2012)

størrelse, tjenestens innhold og art. Også uforholdsmessighetsvurderingen gjøres etter virksomhetens og tjenesteyterens resurser. Av CRPD artikkel 9 nr. 2 bokstav b følger det at det skal tas hensyn til "alle aspekter ved tilgjengelighet for mennesker med nedsatt funksjonsevne". Av artikkel 9 nr. 2 bokstav e følger det at staten skal ta alle hensiktsmessige tiltak for å "sørge for ulike former for assistanse fra mennesker eller dyr, og fra formidlere, herunder guider, opplesere og profesjonelle tegnspråktolker (...) og videre under samme artikkel bokstav f: "fremme andre hensiktsmessige former for assistanse og støtte til mennesker med nedsatt funksjonsevne for å sikre at de får tilgang til informasjon (...). Artikkel 19 bokstav c i CRPD gir en beskrivelse av statens plikt til å sikre "at samfunnets tjenester og tilbud for befolkningen generelt er tilgjengelig på lik linje for mennesker med nedsatt funksjonsevne, og tar hensyn til deres behov⁵".

LDOs konklusjoner og anbefalinger

For at Norge skal oppfylle sine forpliktelser etter CRPD anbefaler LDO:

- Regjeringen må raskt setter ned et lovutvalg med mandat å vurdere lovendringer for å sikre retten til informasjon, varer og tjenester til mennesker med nedsatt funksjonsevne i Norge. Det er viktig at det settes ned et kvalifisert utvalg som har kunnskap og erfaring fra funksjonshemmedes organisasjoner og som har kompetanse på menneskerettigheter, for å sikre at norsk regelverk blir i samsvar med CRPD.

LDO vil anbefale at et lovarbeid følges opp med opplæringsmateriell og veiledere med eksempelsamlinger. I tillegg må staten sørge for at alle virksomheter får informasjon om disse, og et pålegg om internopplæring og at retningslinjer gjøres kjent.

LDOs rapport er tilgjengelig på **WWW.LDO.NO/CRPD/RAPPORTER**

For spørsmål om denne rapporten kontakt seniorrådgiver Eli Knøsen på e-postadresse **eli.knosen@ldo.no** eller **post@ldo.no**

Likestillings- og
diskrimineringsombudet

Mariboestgt. 13, 4 etg
Postboks 8048 Dep
N-0031 Oslo

Telefon: 23 15 73 00
Telefaks: 23 15 73 01
post@LDO.no

www.LDO.no

ISBN 978-82-92852-62-0

